

ERGENLERİN SALDIRGANLIK VE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Adem PEKER (*)

Öz

Bu çalışmanın amacı ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırma 393 ortaöğretim öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Katılımcılara Saldırganlık Ölçeği ile Siber Zorbalık Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma da Pearson korelasyon katsayısı ve aşamalı çoklu regresyon analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Saldırgan davranışlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkileri incelemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda saldırganlık ölçeğinin alt boyutları ile siber zorbalık arasında anlamlı ve pozitif ilişkilerin olduğu görülmüştür. Saldırganlığın siber zorbalığı yordamasını incelemek amacıyla ise aşamalı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dolaylı ve fiziksel saldırganlık puanlarının siber zorbalığı anlamlı düzeyde yordadığı; sözel, öfke ve düşmanlık saldırganlık puanlarının ise siber zorbalığı anlamlı bir düzeyde yordamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergenlerin Saldırganlık Davranışları, Siber Zorbalık, Ergenlik Dönemi

The Investigation of Relationship Between Behavior Aggression and Cyber Bullying in Adolescents

Abstract

The purpose of this study is to determined the relationship cyberbullying between the aggression. Participants were 393 high school students. In this study Cyber Bullying Scale and Aggression Questionnaire were used. On data analyses, pearson correlation and stepwise multiple regression analysis techniques was use. In correlational analysis cyber bullying and aggression were found positively related to. According to stepwise multiple regression analysis results, indirect and physical aggression predicted cyber bullying. The other results of research, verbal, anger and hostility aggression was unable to predict cyberbullying.

Keywords: Adolescent Aggression Behavior, Cyber bullying, Adolescence

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi KKEF Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, (e-posta: adem.peker@hotmail.com)

Giriş

İçinde bulunduğumuz çağda bilişim ve iletişim teknolojileri yaşantımızda önemli bir yer tutmaktadır. Bu teknolojilerdeki gelişmeler bireylerin hayatlarında önemli fırsatlar sunmaktadır. Yeni teknolojiler ve özellikle de internet, öğrencinin bilgiye ulaşma ve kullanma becerilerinin geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Bugün gelinen noktada bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim-öğretimde teknolojiyi iyileştirme, öğrenmeyi kolaylaştırma ve kalıcı yapma gibi değişimleri eğitim ortamına yansıttığı görülmektedir (Peker, 2013a).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde sağladığı olumlu gelişmelerin yanı sıra gençler için yeni bir alan açmıştır. Günümüzde bilgisayar, internet, cep telefonu ve diğer teknolojik araçlar gençlerin yaşamlarının bir parçası olmuştur. Öyle ki yeni arkadaşlar edinme ve sürdürme toplumsal ve sosyal ilişkileri ve normları oluşturma bu teknolojik araçlarla meydana gelmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Gençler sosyal ilişkilerine farklı bir boyut kazandıran bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken bu ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için kendilerine özgü kurallar koyma gereksinimi de duymuşlardır. Sanal ortamda kendisinin belirlediği kurallara uyulmadığı zaman da başkalarıyla çatışma yaşamaya başlamıştır. Dolayısıyla gençler, bu teknolojik araçları kullanırken problem yaşadıkları zamanlar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda da gençlerin yaşantılarında bilgi ve iletişim araçları birbirlerine zarar verecek şekilde kullanımını söz konusu olabilmektedir.

İnternet, cep telefonu, kısa mesaj servisi gibi iletişim araçları günlük yaşamı kolaylaştırmalarının yanında kötü niyetli kullanıcıların ellerinde diğer insanlara zarar veren araçlara dönüşmektedir. İsimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen yarasız (spam) e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, tüm bu zararlı eylemlerin siber zorbalık adı altında tanımlanmasına neden olmuştur (Arıcak, 2009). Araştırmacılar siber zorbalığı, internet ya da diğer dijital teknolojileri kullanarak kasıtlı ve tekrarlanan bir şekilde diğer bir kişiye ya da gruba zarar vermek olarak belirtmişlerdir (Agaston, Kowalski ve Limber, 2007; Belsey, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006; Strom ve Strom, 2005; Willard, 2007).

Yurt dışında yapılan araştırmalarda siber zorbalığın yaygın bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Li (2007) yaptığı araştırmada öğrencilerin yaklaşık %15'inin siber zorbalık yaptığını, %25'inin siber zorbalığa uğradığını bulmuştur. Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin %4'ü siber zorba, %11'i siber mağdur ve %7'sini siber zorba/mağdur olduğunu belirtmiştir. Williams ve Guerra (2007) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık yapma oranının %9 olduğu tespit edilmiştir. Ybarra ve Mitchell (2004) yaşları 10 ile 17 arasında değişen öğrencilerin %15'inin siber zorbalık yaptığını bildirmiştir. Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2007) yaşları 13-17 arasındaki öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin %43'ünün siber zorbalık yaşadıklarını saptamıştır.

Türkiye'de siber zorbalık ile ilgili araştırmalar son yıllarda artmaya başlamıştır. Lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarına ilişkin bir araştırmada

14-19 yaşındaki öğrencilerin %28'inin siber zorbalık yaptığı, %30'unun da siber zorbalığı yaşadığı rapor edilmiştir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Peker (2013b) ortaokul öğrencilerinin %46'sının siber zorbalık davranışlar sergilediğini, %65'inin de siber zorbalığa uğradığını tespit etmiştir. Topçu (2008) öğrencilerin %48'inin siber zorbalık yaptığını, Arıca, Siyahhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyoğlu, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov, (2008) Türk öğrencilerin siber zorbalık yapma oranının %36 olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmacılar siber zorbalık yaşayan kişilerde çeşitli psikolojik problemlerin görülebileceğini belirtmişlerdir. Siber mağduriyet yaşayanlarda depresyon, yalnızlık, sosyal ilişkilerin zayıflığı, düşük özsaygı, üzüntü, kızgınlık, korku, anksiyete gibi psikolojik belirtiler görüldüğü saptanmıştır (Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2009; Nishina, Juvonen ve Witkow, 2005; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Willard, 2007; Ybarra ve Michell, 2004; Ybarra, 2004).

Siber zorbalığa uğrayan kişilerde psikolojik problemlerin dışında çok fazla devamsızlık yapma ve okulu bırakmayı düşünme (Katzer, Fetschenauer ve Belschak, 2009; Kirby, 2008; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007), okula gitmekten korkma (Raskauskas ve Stoltz, 2007) akademik başarılarının düşmesi (Beran ve Li, 2005) ve okulu güvenilir bir yer olarak algılamama (Varjas, Henrich ve Meyers, 2009) gibi okul yaşantısıyla ilgili sıkıntılarının görüldüğü belirtilmektedir.

Cinsiyet açısından bakıldığında ise, erkeklerin siber zorbalığa uğradıklarında daha çok öfke; kızların ise üzüntü duygusunu daha yoğun yaşadıkları (Yaman ve Peker, 2012), siber mağdur kızların ve erkeklerin ortaklaşa yaşadığı tek duygunun öfke olduğu, üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunun sadece kızlarda, nefret ve intikam isteğinin ise sadece erkeklerde görüldüğü tespit edilmiştir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). Siber zorbalığa uğrayanların öz saygıları düştüğü (Kowalski ve Limber, 2007), siber mağduriyetin arkadaştan algılanan sosyal desteği negatif yönde yordadığı (Eroğlu ve Peker, 2011), siber zorba davranışların mağdurların sosyal iletişimlerini olumsuz etkilediğini, arkadaşlık kurmada güçlük yaşamalarına neden olduğunu, sınıf arkadaşları ile problemler yaşamasına ve onları yalnızlaştırdığı (Willard, 2007) bildirilmiştir.

Bu araştırma da ele alınan kavramlardan biri de saldırganlıktır. Saldırganlıkla ilgili alanyazında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Baron ve Richardson (1994), saldırganlığı bir başkasının yaşamına doğrudan zarar verme ve onu incitme amacı taşıyan herhangi bir davranış olarak belirtmektedir. Boxer ve Tisak'a (2005) göre saldırganlık, diğer bir canlı ya da nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlardır. Berkowitz (1993) ise saldırganlığı, başka bir bireye ya da nesneye kasıtlı olarak zarar verme ya da incitme niyeti taşıyan amaca yönelik motor davranış biçimi olarak rapor etmektedir.

Saldırganlık ile ilgili hem yurtdışında hem de Türkiye de yapılmış bir çok araştırma bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde saldırganlığın çeşitli değişkenlerle olan ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Araştırmacıların saldırganlığı aileden algılanan sosyal destek (Yalçın, 2007), aile içi şiddet (Ayan, 2007), problem çözme (Gökbüzoğlu, 2008; Temel, 2008), kendilik algısı (Akduman, Çolak ve Cantürk, 2007), benlik algısı (Rill, Baiocchi, Hopper, Denker ve Olson, 2009), denetim odağı (Efiltili, 2008), akılcı

olmayan inançlar (Kılıçarslan, 2009), bağlanma stilleri (Kaplan, 2012), sosyal uyum (Yeğen, 2008), bilişsel çarpıtmalar (Uğur, 2013), intihar (Miotto ve Preti, 2007) ile ilişkilerini araştırdıkları görülmektedir.

Yapılan araştırmalar, siber zorbalığın giderek ergenler arasında yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla siber zorbalıkla mücadele için siber zorbalığa yol açan faktörlerin ortaya çıkartılması gerekmektedir. Bu faktörlerden birinin de ergenlerin saldırganlık davranışları olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı bu araştırma da ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ergenlerin saldırganlık davranışları ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin yönü, düzeyi ve anlamlılık durumu nedir?
2. Ergenlerin saldırganlık davranışları, siber zorbalığı yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel araştırmalar, iki ya da ikiden fazla değişken arasındaki ilişkinin, aynı değişkenleri etkilemeden, değiştirmeden araştırıldığı çalışmalardır (Karasar, 2006). Bu araştırma, ergenlerin saldırganlık davranışları ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesini konu aldığından ilişkisel türdedir. Araştırmanın bağımlı değişkenlerini Siber Zorbalık Ölçeğinin alt boyutlarından alınan puanlar, bağımsız değişkeni ise Saldırganlık Ölçeği'nin alt boyutlarından alınan puanlar oluşturmaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcıları, Erzurum il merkezinde bulunan tesadüfî yöntemle seçilen dört ortaöğretim okulunda (Kız Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Öğretmen Lisesi) öğrenim gören 393 öğrenciden elde edilmiştir. Çalışma grubunun yaşları 14-17 arasında değişmekte olup, ort.=15.84'tür. Araştırmaya katılan öğrencilerin %32,32'i (n=127) 9. sınıf; %33,59'u (n=132) 10. sınıf; %34,10'u (n=134) 11. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin %48.85'i (n=192) kız, %51.15'i ise (n=201) erkektir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırma probleminde belirlenen sosyo-demografik değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Bilgi formunda; öğrencilerin cinsiyet, sınıf, okul türü gibi sosyo-demografik özellikleri belirlemeye yönelik ifadeler bulunmaktadır.

Revize Edilmiş Siber Zorbalık Envanteri

Revize Edilmiş Siber Zorbalık Envanteri Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından geliştirilmiştir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet olmak üzere iki paralel formdan ve 28 maddeden oluşan envanterde katılımcılar her bir maddenin kendilerine uygunluk de-

recesini 4'lü likert tipi 1(Hiç)'den 4(Üçten çok)'e kadar derecelendirme kullanarak belirtmektedir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda siber zorbalık formunun tek bir faktör altında toplandığı ve maddelerin faktör yüklerinin .28 ile .83 arasında değiştiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indeksleri ((GFI=.93, AGFI= .89, CFI=.93 ve RMSEA= .06) ölçeğin tek faktörlü yapısının iyi uyum verdiğini göstermiştir.

Ölçeğin siber mağduriyet formu ise tek faktör içermekte ve maddelerin faktör yükleri ise .21 ve .78 arasında sıralanmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indeksleri modelin kabul edilebilir uygunlukta (GFI =.93, AGFI= .90, CFI=.89 ve RMSEA = .06) olduğunu göstermektedir. Siber zorbalık envanterinin ölçüt-bağıntılı geçerliği için yapılan çalışmada siber zorbalık formu ile geleneksel zorbalık envanterinin geleneksel zorbalık formu arasında olumlu bir ilişki ($r = .45, p < .001$) bulunmuştur. Yine benzer biçimde siber zorbalık envanterinin siber mağduriyet formu ile geleneksel zorbalık formunun geleneksel mağduriyet formu arasında da olumlu bir ilişki ($r = .36, p < .001$) belirlenmiştir. Siber zorbalık envanterinin siber zorbalık formu ile siber mağduriyet formu arasında da anlamlı bir ilişki ($r = .36, p < .001$) olduğu görülmüştür. Siber zorbalık formunun iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .82, siber mağduriyet formunun iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .75 olarak saptanmıştır. Envanterin siber zorbalık formundan puanlar yükseldikçe siber zorbalık yapmanın ve siber mağduriyet formundan alınan puanlar yükseldikçe ise siber zorbalığa maruz kalmanın arttığı ifade edilmektedir. Bu araştırma da envanterin siber zorbalık formu kullanılmıştır.

Saldırganlık Ölçeği

Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirildiği ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Kendini değerlendirme tekniğine dayanan ölçek toplam 34 maddeden oluşturulmuştur. Ölçek 5'li likert tipinde geliştirilmiş olup, bireylerden ifadelerin karakterlerine ne kadar uygun olduğunu "Hiç Uygun Değil" den "Tam Uygun"a kadar değerlendirmeleri istenmiştir. (Can, 2002; Palmer ve Thakordas, 2003). Saldırganlık ölçeğinin, yapılan faktör analizleri sonucunda "fiziksel saldırganlık", "sözel saldırganlık", "öfke", "düşmanlık" ve "dolaylı saldırganlık" olmak üzere beş alt boyuttan meydana geldiği görülmüştür (Can, 2002).

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Can (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91, test tekrar test güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerin test tekrar test güvenilirliği ise fiziksel saldırganlık için .84, sözel saldırganlık için .69, öfke için .74, düşmanlık için .81 ve dolaylı saldırganlık için .74 olarak belirlenmiştir.

Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında Saldırganlık Ölçeği, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği ile birlikte uygulanmıştır. Toplam saldırganlık puanı ile sürekli öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışavurumu arasındaki ilişkiler sırasıyla .74, .53 ve .67 olarak belirlenmiştir. Fiziksel saldırganlık ile sürekli öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışavurumu arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla .69, .45, .67; sözel saldırganlık ile sürekli öfke, öfke

içe vurumu ve öfke dışavurumu arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla .58, .42 ve .54; öfke ile sürekli öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışavurumu arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla .73, .51 ve .66; düşmanlık ile sürekli öfke, öfkenin içe vurumu ve öfkenin dışa vurumu arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla .55, .41 ve .40; dolaylı saldırganlık ile sürekli öfke, öfkenin içe vurumu ve öfke dışa vurumu arasındaki ilişki katsayıları .56, .46 ve .56 olarak saptanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Pearson korelasyon katsayısı iki değişkeninde sürekli olmasını ve değişkenlerin birlikte (ikili olarak) normal dağılım göstermesini gerektirmektedir. Pearson korelasyon katsayısı olan r değerlerinin yorumu şöyle yapılmıştır. $r= .00-.29$ düşük, $r=.30-.69$ orta, $r=.70-1.00$ yüksek düzeyde ilişki vardır (Büyüköztürk, 2007). Ayrıca istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Saldırganlığın siber zorbalığı yordayıp yordamadığını ortaya koymak amacıyla aşamalı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu analiz türünde, bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olan bağımsız değişkenler alınır. Aşamalı çoklu regresyon analizinde öncelikle bağımlı değişken ile en yüksek korelasyonu veren, bir anlamda bağımlı değişkenin varyansına en büyük katkıyı verecek olan bağımsız değişken seçilerek işleme başlanır. Daha sonra, bağımlı değişkenin varyansına birincisiyle birlikte en büyük katkıyı getiren ikinci bağımsız değişken analize alınır ve işlem bu şekilde sürdürülür (Büyüköztürk, 2007).

Araştırmanın bağımlı değişkeni olarak kabul edilen siber zorbalık ile araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak kabul edilen saldırganlık ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişkinin incelenmesinde, öncelikle çoklu doğrusal regresyon analizinin gerektirdiği varsayımlar kontrol edilmiştir. Verilerin normallik varsayımı Q-Q grafik izlenimleri, Q-Q plot, histogram grafiği, eğilim (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri kullanılarak incelenmiştir. Q-Q grafik izlenimleri, Q-Q plot ve histogram grafikleri değişkenlerin normal bir dağılıma işaret ettiği göstermiştir. Ayrıca, değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının +3 ve -3 (Fidell, 1996) arasında değerler almaları, değişkenlerin normal bir dağılıma sahip olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (akt., Seçer, 2013). Çoklu bağlantı sorununa ilişkin yapılan incelemede, değişkenler arasındaki Pearson korelasyonları incelenmiş ve değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununa yol açabilecek düzeyde yüksek bir korelasyonların ($r \leq .90$) bulunmadığı gözlenmiştir (Büyüköztürk, 2007; Tabachnick ve Fidel, 2007). Çok değişkenli artık veriler Mahalanobis uzaklığıyla hesaplanmış ve bunun sonucunda artık olduğu belirlenen 9 verinin silinmesine karar verilmiştir. Analizler SPSS 20.00 programı aracılığıyla yapılmıştır.

Bulgular

Ergenlerin siber zorbalık ve saldırganlık davranışları arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığı belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Siber Zorbalık ve Saldırganlık Davranışlar Arasındaki İlişkilere Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1 Siber Zorbalık						
2 Fiziksel Saldırganlık	.32*	1				
3 Sözel Saldırganlık	.18*	.55*	1			
4 Öfke	.19*	.60*	.51*	1		
5 Düşmanlık	.15*	.50*	.50*	.60*	1	
6 Dolaylı Saldırganlık	.30*	.56*	.52*	.54*	.44*	1
\bar{X}	30.82	21.54	14.24	22.50	19.34	15.28
Ss	11.25	7.20	3.70	5.46	5.21	4.24
Çarpıklık	1.5	.42	.37	.34	.34	.26
Basıklık	2.3	-.38	.13	.31	-.11	-.47

*p<.01

Tablo 1 incelendiğinde siber zorbalığın saldırganlık ölçeğinin fiziksel alt boyutuyla pozitif yönde, orta düzeyde ($r = .32$), sözel alt boyutuyla pozitif yönde düşük düzeyde ($r = .18$), öfke alt boyutuyla pozitif yönde düşük düzeyde ($r = .19$), düşmanlık alt boyutuyla pozitif yönde düşük düzeyde ($r = .15$) ve dolaylı saldırganlık alt boyutuyla pozitif yönde orta düzeyde ($r = .29$) anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarının birbirleriyle $r = .44$ ile $.60$ arasında değişen pozitif yönde, orta düzeyde ve anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmektedir.

Siber Zorbalığı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Ergenlerin saldırganlık davranışlarının, siber zorbalığı yordayıp yordadığını belirlemek için aşamalı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Saldırganlık Davranışların Siber Zorbalığı Yordamasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
1.	Sabit	28.00	1.70		16.49	.01*		
	Dolaylı Saldırganlık	.50	.08	.32	6.71	.01*	.32	
	Sabit	24.52	2.09		11.73	.01*		
2.	Dolaylı Saldırganlık	.36	.09	.23	4.02	.01*	.32	.20
	Fiziksel Saldırganlık	.43	.15	.16	2.81	.01*	.29	.14

1. Model: $R^2 = .10,3$, $F(1-391) = 45.07$, 2. Model: $R^2 = .12,1$, $F(2-390) = 26.89$ *p<.01

Tablo 2 incelendiğinde, siber zorbalığı, dolaylık ve fiziksel saldırganlığın anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir. Siber zorbalığı yordayan değişkenlere ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre 1. aşama'da dolaylı saldırganlığın siber zorbalığın %10.3'ünü açıkladığı, 2. aşamada fiziksel saldırganlığın siber zorbalığın %1.8'lik bir etkisinin olduğu görülmüştür. Sonuç olarak dolaylık ve fiziksel saldırganlık siber zorbalığın %12.1'ini açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile dolaylı ve fiziksel saldırganlığın siber zorbalık üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

Yordayıcı değişkenlerle, bağımlı (yordanan) değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde birinci aşamada incelenen dolaylı saldırganlık ile siber zorbalık arasında pozitif yönde, orta düzeyli bir ilişkinin ($r=.32$) olduğu görülmektedir. Aşamalı regresyon analizinin ikinci aşamasında dolaylı saldırganlık değişkeninin yanında modele fiziksel saldırganlık değişkeni eklenmiştir. Bu aşamada, dolaylı saldırganlık ile siber zorbalık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r=.32$) olduğu, ancak fiziksel saldırganlık değişkeni kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun ($r=.29$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Fiziksel saldırganlık ile siber zorbalık arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ile siber zorbalık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.20$) ancak, dolaylı saldırganlık değişkeni kontrol edildiğinde, iki değişken arasındaki korelasyonun ($r=.14$) olarak hesaplandığı gözlenmektedir.

Siber Zorbalığı Yordamayan Değişkenlerle İlgili Bulgular

Araştırma da saldırganlık ölçeğinin sözel, öfke ve düşmanlık alt boyutlarının siber zorbalığı yordamadığı bulunmuştur. Siber zorbalığı yordamayan değişkenlerle ilgili bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Siber Zorbalığı Yordamayan Değişkenlerle İlişkin Bulgular

Yordamayan Değişkenler	B	t	p	Kısmi r
Sözel	-.045	-.75	.46*	-.04
Öfke	-.053	-.86	.39*	-.04
Düşmanlık	-.052	-.93	.35*	-.05

* $p>.05$

Tablo 3 incelendiğinde, saldırganlık ölçeğinin sözel, öfke ve düşmanlık alt boyutlarının siber zorbalığı anlamlı bir düzeyde yordamadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde alt amaçlar doğrultusunda ulaşılan bulgulara dayalı sonuçlar ortaya konulmuş, bu sonuçlar benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlarla tartışılmış ve araştırma sonuçlarına dayalı öneriler sunulmuştur. Ergenlerin saldırganlık davran-

nışları ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin yönü, düzeyi ve anlamlılık derecesi dikkate alındığında, saldırganlık davranışlarla siber zorbalık arasında pozitif yönde “zayıf” ve “orta” düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ergenlerin saldırganlık davranışlarıyla siber zorbalık arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuç araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Chisholm, 2006; Dilmaç, 2009; Eroğlu, 2014; Law, Shapka, Domene ve Gagne, 2012). Ulaşılan bu sonuç günlük yaşamlarında saldırganlık davranışlarında bulunan ergenlerin sanal ortamda da benzer davranışlar gösterdikleri şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca ergenlerin bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanırken gerçek hayattaki gibi davranışlarına yön veren sosyal normların olmaması sanal ortamda saldırganlık davranışlar göstermelerine neden olabileceği ifade edilebilir.

Bu araştırmada saldırganlık ölçeğinin boyutları açısından siber zorbalığı, dolaylı ve fiziksel saldırganlığın açıkladığı görülmüştür. Bu bulgu alanyazındaki araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir (Beran ve Li, 2005; Chisholm, 2006; David-Ferdon ve Hertz, 2007; Dilmaç, 2009; Eroğlu, 2014; Harman, Hansen, Conchran ve Lindsey, 2005; Willard, 2007). Başkalarının üzerinde kontrol kurmayı amaçlama, saldırganca davranmaktan haz alma, arkadaşları arasında saygınlık kazanma çabası, gerçek yaşamda davranışa dökemediği saldırganlık içeren düşlemlerini sanal ortamda davranış olarak dile getirme arzusu, kendisine kötü davranan kişilerden sanal dünyada intikam almaya çalışma (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008); arkadaş ortamı, can sıkıntısı ve intikam alma duygusunun siber zorbalığa yol açması (Yaman ve Peker, 2012) araştırma sonucunu desteklemektedir.

Akranlarına karşı saldırganca davranmanın siber zorba, mağdur ve zorba/mağdurları siber zorbalığa hiçbir biçimde karışmamış bireylerden ayırması (Mishna ve diğerleri, 2012) gerçek yaşamdaki saldırganlıkla sanal ortamdaki saldırganlığın iç içe olduğunu göstermektedir. Yine sanal ortamda gerçekleşen birçok şiddet olayının gerçek yaşamdaki ilişkilerden kaynaklandığı belirtilmektedir (Wolak ve diğerleri, 2007). Dolayısıyla internet ortamının gerçek yaşamda saldırganca davranan bireylere bu davranışını sürdürme olanağı sağladığı düşünülebilir. Araştırmacılar (Dilmaç, 2009; Keith ve Martin, 2005) siber zorbalığı dolaylı saldırganlığın bir türü olarak görmektedir. Buradan hareketle gerçek yaşamda başkalarını dışlama, dedikodu yapma, söylenti çıkarma gibi dolaylı saldırganlık davranışlarını gerçekleştiren bireylerin bu davranışlarını sürdürmeye sanal ortamda da devam ettiği söylenebilir (Eroğlu, 2014). Sanal ortamın bireylere kimliğini gizleme ve kendini ifade etmesi fırsatı sunması dolaylı saldırganlık davranışlarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak sürmesini sağladığı ifade edilebilir.

Fiziksel saldırganlığın siber zorbalığı açıklaması, ergenlerin gerçek yaşamda başlayan kavgalarına sanal ortamda devam ettiğini ve sanal ortamın olanaklarından yararlanarak tartışma ve kavgalarını sürdürdükleri şeklinde değerlendirilebilir. Arkadaş ilişkilerinde bilişsel çarpıtmalara sahip bireylerin sanal ortamda da sağlıklı sosyal ilişkiler kuramaması sonucunda çatışma yaşaması ve yaşadığı çatışmayı da siber zorbalık yaparak çözmeye çalışmaları (Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2011) bu bulguyu desteklemektedir. Bununla birlikte sahip oldukları sosyal becerilerin ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu

yüksek bireyleri siber zorbalık yapmanın yanında siber zorbalığa maruz kalmaktan da koruması, bu bireylerin yakın ilişkiler kurma çabası içinde olması sanal ortamda saldırganca davranışların hedefi durumuna gelmelerini önleyebileceği ifade edilmektedir (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsoy, 2012). Dolayısıyla fiziksel ve dolaylı saldırganlığın yüksek olan bireylerin ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusunun düşük olması da sanal ortamda zorbalık davranışlarını sürdürmelerine yol açabilmektedir.

Sözel, öfke ve düşmanlık saldırganlık puanlarının siber zorbalığı anlamlı bir düzeyde açıklamamasının nedeni, saldırganlığın ifade ediliş tarzının belirlenmesinde bireyin karşı taraf ile gerçek bir iletişime (yüz yüze) girmesinin önemli olduğu düşünülebilir. Özellikle sanal ortamda gerçek yaşamdaki gibi kişilerle yüz yüze etkileşim olmaması dikkate alındığında bu tür saldırgan davranışların sanal ortamda görülememesine neden olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte ergenler sözel, öfke ve düşmanlık boyutundaki saldırganlık tepkilerinin karşı tarafta yarattığı etkiyi görmek istemesi de diğer bir neden olarak görülebilir.

Araştırmanın sonunda ergenlerin saldırganlık davranışları ile siber zorbalık arasında pozitif yönde “zayıf” ve “orta” düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu, dolaylı ve fiziksel saldırganlık puanlarının siber zorbalığı anlamlı bir düzeyde açıkladığı; sözel, öfke ve düşmanlık saldırganlık puanlarının ise siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Araştırmanın örnekleminin sadece ortaöğretim öğrencileriyle oluşması çalışmanın önemli sınırlılığıdır. Benzer araştırmaların daha farklı ve daha geniş örneklemeler üzerinde gerçekleştirilmesi araştırma sonuçlarından genelleme yapılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca saldırgan davranışlarla ilgili farklı ölçekler kullanılarak, siber zorbalıkla ilişkisi araştırılabilir. Bunun yanında okullarda rehberlik servisleri tarafından, öğrencilere, saldırgan davranışları azaltmak için yapılabilecekler hakkında bilgilendirme çalışması yapılabilir. Bu araştırmanın ortaya çıkardığı sonuçlardan yararlanılarak siber zorbalığa müdale programlarında dolaylı ve fiziksel saldırganlığı önlemeye yönelik etkinliklere de yer verilebilir.

Kaynakça

- Agatston, P. W., Kowalski, R. ve Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60.
- Akduman, G.G., Çolak, M. ve Cantürk, G. (2007). Çocuklarda kendilik algısı ve saldırganlık eğilimi ilişkisi: Erzurum Örneği. *Adli Psikiyatri Dergisi, 4* (3), 3-12.
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Sarıbeyoglu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior, 11*(3), 253-261.

- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.
- Baron, R.A. ve Richardson, D.R. (1994). *Human Aggression* (2nd ed.). New York, NY: Plenum Press.
- Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A realand growing threat. *ATA Magazine*, 88(1), 14-21.
- Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32, 265-277.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, con-sequences, and control*. New York: Academic Press.
- Boxer, P. ve Tisak, M.S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior*, 32 (2), 172-188.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can, S. (2002). "Aggression Questionnaire" Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi, İstanbul..
- Chisholm, J. F. (2006). Cyberspace violence against girls and adolescent females. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 74-89.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. ve Pepsöy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2011). Siber zorbalığın ve mağduriyetin bir yordayıcısı olarak ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar: Ergenler için bir ön çalışma. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(3), 1064-1080.
- David-Ferdon, C. ve Hertz, M.F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging health problem. *Journal of Adolescent Health*, 41, 1-5.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Efiliti, E. (2008). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve denetim odağının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 213-230.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanansosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle birinceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27,1-20.
- Gökbüzoğlu, B. (2008). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Conchran, M. E. ve Lindsey, C. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affects social skills, self esteem, social anxiety, and aggression. *CyberPsychology & Behavior*, 8, 1.
- Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. California: Carwin Pres.
- Kaplan, B. (2012). *Ergenlerden bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D. ve Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology*, 21(1), 25–36.
- Kılıçarslan, S. (2009). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kirby, E. (2008). Eliminate bullying - A legal imperative. *A Legal Memorandum*, 8(2), 1-6.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. ve Agastson, W. P. (2008). *Cyber bullying in the digital age*. Malden, MA: Wiley-Blackwell Publishing.
- Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *The Journal of Adolescent Health: Official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41(6), 22-30.
- Law, D.M., Shapka, J.D., Domene, J.E. ve Gagne, M.H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers in Human Behavior*, 28, 664-672.
- Miotto, P. ve Preti A. (2007). Eating disorders and suicide ideation: The mediating role of depression and aggressiveness. *Comprehensive Psychiatry*, 48 (3), 218-224.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies, and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34, 63-70.

- Nishina, A., Juvonen, J. ve Witkow, M.R. (2005). Sticks and Stones may break my bones, but names will make me feelsick: The psychosocial, somatic, and scholastic consequences of peer harassment. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(1), 37-48.
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Palmer, J. ve Thakordas, V. (2003). Relationship between bullying and scores on the buss perry aggression questionnaire among imprisoned male offenders. *Aggressive Behavior*, 31, 56-66.
- Peker, A. (2013a). *İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemlili internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Peker, A. (2013b). Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumu. 5. *Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu*, 1-3 Kasım, Antalya.
- Peker A., Eroğlu Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Rill, L., Baiocchi, E., Hopper, M., Denker, K. ve Olson, L.O. (2009). Exploration of the relationship between self-esteem, commitment, and verbal aggressiveness in romantic dating relationships. *Communication Reports*, 22 (2), 102-113.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve Lisrel ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Storm, P. S. ve Storm, R. D. (2004). Cyberbullying by adolescents: A preliminary assessment. *The Educational Forum*, 70, 21 – 32.
- Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarında bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (sixth edition). Harlow, Essex: Pearson Education.
- Temel, D. (2008). *The role of perceived social problem solving, narcissism, self-esteem and gender in predicting aggressive behaviors of high school students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2010). The revised cyberbullying inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia and Social Behavioral Sciences*, 5, 660-664.

- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyberbullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Unpublished master dissertation, Middle East Technical University, Ankara.
- Uğur, E. (2013). *Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Illionis: Champaign Research Press.
- Williams, K. R. ve Nancy G. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 14-21.
- Wolak, J., Mitchell, K.J. ve Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts, *Journal of Adolescent Health, 41*, 51-58.
- Yalçın, İ. (2007). Ailelerinden algıladıkları destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Eurasian Journal of Educational Research, 26*, 209–220.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3)*, 819-833.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users, *CyberPsychology & Behavior, 7(2)*, 247-257.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. ve Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health, 41*, 42-50.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45(7)*, 1308-1316.
- Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy İlçesi Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.